

А. М. ЛЕВІН

ПРО ПЛАНУВАННЯ ТА ВИМІРЮВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ПО ФАКТОРАХ

ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ І ДИНАМІКИ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ

Високі темпи зростання продуктивності праці — важлива умова успішного будівництва комунізму, бо «комунізм є вища, проти капіталістичної, продуктивність праці добровільних, свідомих, об'єднаних робітників, що використовують передову техніку».¹

Головне економічне завдання, яке поставила партія у прийнятій XXII з'їздом новій Програмі, — створення за двадцять років матеріально-технічної бази комунізму. 80—90% приросту промислової продукції за цей період повинно забезпечити зростання продуктивності праці; воно одночасно буде міцною основою для збільшення соціалістичних нагромаджень, для дальшого піднесення матеріального добробуту трудящих. Зростання продуктивності праці — шлях до скорочення робочого дня і встановлення найкоротшого робочого тижня у світі. Продуктивність праці у радянській промисловості буде через двадцять років у два рази вища, ніж у США.

Щоб планувати високі темпи зростання продуктивності праці, контролювати виконання планових завдань та використання всіх можливостей і резервів, треба

¹ В. І. Ленін. Твори, т. 29, стор. 330.

правильно і точно вимірювати рівень, динаміку і темпи зростання продуктивності праці.

Продуктивність праці визначається, перш за все, ефективним витрачанням живої праці на виготовлення конкретної продукції: чим менше питомі затрати праці, виміряні у робочому часі на одиницю повноцінної продукції, тим більше цієї продукції можна виробити за певний час. Рівень продуктивності праці може бути визначений виробітком конкретної продукції за одиницю робочого часу, і, в оберненому порядку, — у вигляді затрат робочого часу на виробництво одиниці продукції.

Динаміка зростання продуктивності праці визначається співвідношенням фактично досягнутого рівня продуктивності праці і базового. Базовим є фактичний рівень за відповідний минулий період.

Це співвідношення є індексом продуктивності праці — I_v . Темп зростання продуктивності праці визначаємо через $I_v - 1$.

Приклад: $I_v = 1,05$, або 105%. Тоді темп (приріст) продуктивності праці $1,05 - 1 = 0,05$, або 5%.

Індекс продуктивності праці може бути виміряний двома методами: а) за виробітком; б) за питомими затратами робочого часу.

$$I_v = \frac{q_1}{T_1} : \frac{q_0}{T_0} = V_1 : V_0, \text{ або } \frac{T_0}{q_0} : \frac{T_1}{q_1} = t_0 : t_1;$$

де T_0 — трудові затрати у годинах на загальний обсяг виробництва кожного виду конкретної продукції або роботи за базовий період;

T_1 — трудові затрати на обсяг продукції або роботи за звітний період;

q_0 — кількість продукції або роботи кожного виду у натуральних одиницях за базовий період;

q_1 — кількість продукції тих же видів, виробленої за звітний період.

Для оцінки виконання запланованої продуктивності праці базовим є рівень планового завдання: фактичний рівень порівнюється з запланованим.

Проектний рівень при виявленні нових резервів встановлюється на основі зразків високої продуктивності праці передовиків виробництва, передових дільниць і підприємств. При встановленні ефективності від впро-

вадження передового досвіду та усунення втрат робочого часу базовим є рівень, досягнутий на даному підприємстві за минулий період.

При оцінці ефективності нової техніки і організації виробництва базовими для проектного рівня є кращі зразки — вітчизняні та закордонні — однотипної техніки та організації виробництва. При виявленні можливої економії трудових затрат від впровадження нової техніки і організації виробництва проектний рівень порівнюється з досягнутим при старій техніці та технології або організації виробництва.

Рівень продуктивності праці у народному господарстві, тобто рівень загальної продуктивності праці, залежить від рівней продуктивності праці в окремих його галузях і, в свою чергу, визначається народно-господарськими факторами: організацією управління і планування, зокрема, в справі створення і впровадження нової техніки і технології, розміщення галузей та підприємств, капітального будівництва, організації матеріально-технічного постачання та інш.

Г а л у з е в а продуктивність праці залежить від рівня продуктивності праці колективів окремих підприємств, які входять у певну галузь промисловості, і визначається низкою галузевих факторів — концентрацією, спеціалізацією і кооперуванням виробництва та інш.

Продуктивність праці окремого підприємства залежить від успішної реалізації народногосподарських і галузевих факторів і від використання внутрішньо-заводських факторів та складається з локальної продуктивності праці його підрозділів — цехів і дільниць. Локальна продуктивність залежить від індивідуальної продуктивності праці кожного працівника на кожному робочому місці, а також від погодженості роботи між підрозділами підприємства.

Отже, загальна продуктивність суспільної праці взаємозалежна і взаємообумовлена продуктивністю праці галузей, підприємств та їх підрозділів. Організація, планування та облік продуктивності праці повинні диференційовано охопити результати роботи колективів кожної галузі, кожного підприємства та підрозділів. Без цього неможливе досягнення і закріплення щоразу вищих темпів зростання продуктивності праці у масштабах кожної галузі та всього народного господарства.

НАТУРАЛЬНІ І ВАРТІСНІ ПОКАЗНИКИ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ

Визначення рівня продуктивності праці за виробітком (перший метод) вимагає точного вимірювання обсягу виробленої продукції за певний період. Він, перш за все, визначається в натуральних показниках та вимірюється обліковими одиницями натуральної продукції. Окремі робітники або бригади на певному робочому місці виконують роботу над різними видами продукції або ж працюють над одним видом продукції з різними виробничими параметрами. Тому для вимірювання рівня локальної та індивідуальної продуктивності праці виникає необхідність приведення різних видів або параметрів продукції до приведених облікових одиниць, наприклад, при друкуванні — до кількості відбитків формату 60×90 см. Але і приведені одиниці не враховують всієї різноманітності параметрів продукції. Наприклад, облікова одиниця 1000 відбитків форматом 60×90 см дозволяє приводити до одного знаменника формати відбитків, але не відбиває інших параметрів, пов'язаних з ускладненням друку: ілюстративність видань та інше.

З економічного боку найбільш повно відбивають вплив різних параметрів оптові ціни на окремі види та різновиди продукції. Ось чому для визначення сукупного обсягу продукції (дільниці, підприємства, галузі) використовують її вартість в певних оптових цінах.

Вартісні показники дозволяють узагальнювати обсяг виробництва при будь-якій різноманітності натуральної продукції. Для обчислення динаміки продуктивності праці треба користуватись однаковими цінами з базовим рівнем. Якщо оптові ціни змінюються, то для точного визначення індексів продуктивності праці слід обсяг виробництва визначати множенням кількості фізичних натуральних одиниць виробленої продукції на їх ціну в базовому періоді. Тоді забезпечується порівнюваність показників.

Зрозуміло, вартісні показники використовують і для розрахунків локальної продуктивності праці цехів і дільниць, коли на цеховий випуск продукції є певні оптові ціни. Утруднення також виникають при вимірюванні сукупного обсягу виробництва за певний період на окре-

мих дільницях, наприклад, на стереотипуванні, бо оптові ціни тут не відокремлені.

Навіть там, де вартісні показники вживаються без утруднень, вони дають правильну оцінку рівня і динаміки продуктивності праці за виробітком лише тоді, коли за періоди, що порівнюються, не змінюються номенклатура продукції і організаційна структура виробництва. Таке буває рідко, бо одночасно з зростанням випуску продукції збагачується її асортимент. Поява нового виду продукції або зміна співвідношень окремих видів її може привести до збільшення питомої ваги матеріаломісткої продукції та до штучного збільшення виробітку у вартісному вираженні на одного працівника. Навпаки, при збільшенні питомої ваги трудомісткої продукції виробіток на одного працівника штучно зменшується.

Поглиблення спеціалізації підприємств та поширення кооперованого виготовлення продукції змінює питому вагу кооперованих поставок. Вартість одержаних в результаті кооперування деталей (наприклад, обгорток, вклейок), а також окремих процесів, виконуваних по кооперації, включається до оцінки обсягу виробництва на підприємстві, яке одержало кооперовані поставки, хоч трудових затрат на ці деталі і роботи воно не робило.

Вартісні показники дають більш точні результати при вимірюванні обсягу виробництва та рівня і динаміки продуктивності праці в галузевому масштабі. Щодо наслідків підвищення продуктивності праці, залежних від використання внутрішньовиробничих факторів окремого підприємства та його підрозділів, вартісні показники у більшості випадків точних даних не дають.

ВИМІРЮВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ НА ДІЛЬНИЦЯХ І РОБОЧИХ МІСЦЯХ

По підрозділах підприємства, для яких встановлення вартісної оцінки продукції утруднене, вживають трудові індекси як результат порівняння питомих затрат робочого часу.

Трудовий індекс продуктивності праці побудований на тому, що справжнім показником зростання продуктивності праці є економія робочого часу в результаті скорочення питомих затрат праці.

Оскільки на окремих робочих місцях і дільницях виконуються різні роботи, використовують узагальнений (агрегатний) індекс продуктивності праці за формулою:

$$I_v = \Sigma t_0 q_1 : \Sigma T_1.$$

Чисельник формули агрегатного індексу показує, скільки потрібно трудових затрат на виготовлену у звітному періоді сукупну продукцію за рівнем продуктивності праці базового періоду, наприклад, минулого року. Знаменник показує трудові затрати на цю сукупність різноманітної продукції при даній продуктивності — за планом або фактично.

При зростанні продуктивності праці $\Sigma t_0 q_1 > \Sigma T_1$. Тоді економія робочого часу складає $\Sigma t_0 q_1 - \Sigma T_1$, а темп зростання продуктивності праці дорівнюватиме у процентах $(\Sigma t_0 q_1 - \Sigma T_1) : \Sigma T_1 \times 100$.

Покажемо на прикладі, як вживається трудовий індекс для вимірювання локальної продуктивності праці певної дільниці (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розрахунки індексу продуктивності праці на дільниці

Назви виробів	Базовий період			Звітний або плановий період		
	кількість одиниць продукції q_0	затрати людино-годин T_0	питомі трудові затрати $\frac{T_0}{q_0} = t_0$	кількість одиниць продукції q_1	затрати людино-годин T_1	за питомими затратами базового періоду $t_0 q_1$
А	7500	9000	1,2	8000	9000	9600
Б	5000	10000	2,0	6000	10800	12000
В	20000	10000	0,5	30000	12000	15000
Разом:					31800	36600

$$I_v = 36600 : 31800 = 1,151 \text{ або } 115,1\%.$$

У наведеному нами прикладі економія робочого часу складає 4800 годин (36600—31800), а темп зростання продуктивності праці становить $\frac{4800}{31800} \times 100 = 15,1\%$.

Трудовий індекс продуктивності праці, визначений за порівнянням трудових затрат базового і данного періоду, виходить з економії трудових затрат в людино-годинах на один і той же обсяг конкретної продукції або роботи при будь-якій їх різноманітності. Такий метод порівняння трудомісткості одного і того ж обсягу виробництва з базовою має переваги не тільки в тому, що він дозволяє визначити темпи продуктивності праці там, де вживання вартісних показників утруднено; він вимірює динаміку продуктивності праці більш точно на основі справжніх показників економії праці і є передумовою до створення балансової системи планування та обліку продуктивності праці диференційовано по факторах за резервами економії часу.

ФАКТОРИ ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ

Зростання продуктивності праці та досягнення високих темпів випуску промислової продукції забезпечуються приведенням у дію всіх резервів і можливостей на кожному підприємстві та його підрозділі.

Мобілізація цих можливостей відбувається у двох напрямках.

Перший напрям — використання перспективних можливостей, що зв'язані переважно з реалізацією народногосподарських та галузевих факторів і відкриваються з науково-технічним прогресом, а саме: в результаті комплексної механізації і автоматизації основного і допоміжного виробництва, удосконалення технологічних процесів та поліпшення технологічності виробів і півфабрикатів, модернізації морально зношеного устаткування, поширення використання електроенергії не тільки для двигунів, але й для удосконалення технологічних процесів, хімізації цих процесів і застосування нових синтетичних матеріалів.

З науково-технічним прогресом неодмінно пов'язане удосконалення організації виробництва: поглиблюється спеціалізація підприємств, поширюється їх кооперування, застосовується потокова організація виробництва,

удосконалюються методи управління виробництвом. Спеціалізація та кооперування основного і допоміжного виробництва — є передумовою застосування більш досконалої техніки, а поточкові методи органічно пов'язані з комплексною механізацією і автоматизацією виробництва.

Другий напрям — використання резервів економії живої праці при наявній техніці, шляхом підвищення кваліфікації робітників, поширення передових методів праці, поліпшення умов праці, усунення оргтехпростоїв та інших наявних втрат робочого часу, а також виявлення прихованих резервів.

Зниження трудових затрат шляхом удосконалення технологічних процесів і поліпшення технологічності виробів, модернізації діючого устаткування, поліпшення методів праці та проведення інших організаційно-технічних методів можливе також і при наявній техніці.

Фактори обох напрямів взаємопов'язані. В міру заміни наявної техніки новою, перспективною та після впровадження кращих систем організації виробництва на перший план виступає другий напрям — використання наявних можливостей. Впровадження нової техніки та організації виробництва вимагає певної реконструкції діючих підприємств та будівництва нових і пов'язане з додатковими затратами суспільної праці у вигляді капітальних вкладень. Використання наявних можливостей переважно не потребує капітальних затрат.

Вплив вказаних факторів на рівень продуктивності праці проявляється в економії робочого часу, що приводить до зменшення сукупних затрат живої праці на весь обсяг виробництва за певний період. Вивчення досвіду застосування трудового методу вимірювання рівня та динаміки індивідуальної і локальної продуктивності праці показує, що для планування та обліку по факторах слід ділити резерви сукупної економії робочого часу на такі групи:

1. Резерви трудомісткості продукції, які обумовлені зменшенням питомих затрат робочого часу основних робітників на вироблення одиниці продукції.

2. Резерви в галузі організації праці допоміжних робітників.

3. Резерви використання фонду робочого часу.

Використання резервів, обумовлених зменшенням питомих затрат робочого часу, можливе:

в результаті зниження норм поштучного часу на окремих операціях при впровадженні нової техніки, технології, поліпшенні технологічності виробів, при вдосконаленні організації виробництва, його спеціалізації та застосуванні потокових методів;

в результаті перегляду діючих норм поштучного часу на окремих операціях на основі впровадження організаційно-технічних заходів для економії робочого часу при найвній техніці та технічного обґрунтування застарілих норм виробітку;

в результаті зменшення штатних нормативів чисельності бригад робітників, які працюють на бригадних робочих місцях або у комплексних бригадах, тобто мають колективну норму виробітку за кінцевим виходом продукції (досягається шляхом багатOVERSTATного обслуговування, кращого сполучення обов'язків в бригаді та механізації окремих елементів операцій);

в результаті підвищення виконання норм виробітку шляхом ущільненого використання часу протягом робочої зміни та більш раціонального витрачання його на здійснення окремих елементів операції — основних, допоміжних, по обслуговуванню робочого місця, підготовчо-заклучних робіт та усунення непродуктивних затрат часу.

Чим менше часу витрачається на виконання елементів операції, чим більше ущільнений час протягом робочої зміни, тим більший виробіток за зміну та вище виконання трудових норм. З метою диференціації факторів агрегатний індекс продуктивності праці можна розбити на два індекси — індекс зменшення нормативної трудомісткості та індекс збільшення виконання норм часу:

$$I_v = \frac{\sum t_0 q_1}{\sum T_1} = \frac{\sum t_{в0} q_1}{K_{вн0}} \cdot \frac{\sum t_{н1} q_1}{K_{вн1}} = \frac{\sum t_{н0} q_1}{\sum t_{н1} q_1} \cdot \frac{K_{вн1}}{K_{вн0}}$$

Перший індекс $\frac{\sum t_{н0} q_1}{\sum t_{н1} q_1}$ показує, в якій мірі знизилась трудомісткість продукції, вимірювана у необхідній кількості нормогодин базового періоду, проти нормативної трудомісткості цієї продукції за нормами даного періоду.

Цей індекс показує можливості економії трудових затрат, коли норми виконуватимуться на 100%.

До розрахунків цього індексу треба включити нормативну трудомісткість не тільки відрядних, але і почасових робіт, зв'язаних з виробленням повноцінної продукції, та промислових послуг, що включаються до валової і товарної продукції. Почасові роботи нормуються за нормозавданнями.

Але справжнє зростання продуктивності праці визначається економією фактичних трудових затрат у людино-годинах, тобто за фактичною трудомісткістю, що враховує зміни норм та їх виконання:

$$T_{\phi} = T_n : K_{\text{вн.}}$$

Тому треба врахувати і другий індекс, тобто співвідношення коефіцієнтів виконання норм даного періоду та базового. Можливо, що із запровадженням нової техніки та значним зменшенням нормативної трудомісткості в деякій мірі зменшується ступінь виконання нових норм, але в цілому продуктивність праці значно зростає. Там, де зростання продуктивності праці в результаті впровадження нової техніки вимірюють тільки порівнянням нормативної трудомісткості до і після впровадження її, не ураховують фактично досягнутий рівень продуктивності праці.

Іноді припускають і другу помилку — неповне урахування нормативної трудомісткості. Щоб правильно виміряти нормативну трудомісткість одиниці продукції t_n на певній операції в поліграфії слід користуватися формулою:

$$t_n = [t_{\text{ш}} (1 + K_c) + (t_{\text{шпз}} : P_n)] \times шр;$$

де $t_{\text{ш}}$ — поштучний час на облікову одиницю продукції;
 K_c — коефіцієнт складності, що враховує додатковий нормативний час у зв'язку з складністю поліграфічного виконання;

$t_{\text{шпз}}$ — час на одну переналадку (підготовчо-заключну операцію) на партію для серійних робіт;

P_n — розмір партії (тиражу) в облікових одиницях;

$шр$ — чисельність штату робітників бригади при бригадній або багатOVERSTATній роботі.

До t_n включається викликана за виною замовників додаткова трудомісткість у нормогодинах, що є по суті

послугою для них. Йдеться тільки про ті додаткові трудові затрати, які замовник оплачує за преїскурантом оптових цін на друковану продукцію, через що вони входять до складу валової і товарної продукції.

Для правильного визначення $K_{\text{вн}}$ у процентах слід розрахувати цей показник за календарним часом робочих змін за формулою:

$$K_{\text{вн}} = \frac{t_{\text{п}} q \cdot 100}{D \times T_{\text{зм}}},$$

де D — кількість днів (змін) за період роботи (місяць, рік);

$T_{\text{зм}}$ — середня тривалість робочої зміни в годинах з урахуванням скороченого часу напередодні вихідних днів і свят.

При визначенні фактичного $K_{\text{вн}}$ — за відроблений час — до календарного часу не слід включати дні невиходу на роботу, час оплачених організаційно-технічних простоїв за цей період; але там, де мали місце понадурочні роботи, час цих робіт в годинах додається до календарного часу. Отже, знаменник формули відбиває відроблений час на кожному робочому місці.

При вимірюванні локальної продуктивності праці — на ділянці, в цеху — $K_{\text{вн}}$ визначає успішність роботи колективу і повинен показати співвідношення нормативної трудомісткості виробленої продукції та промислових послуг за певний період до відробленого колективом часу в людиногодинах.

Для визначення індексу продуктивності праці у випадках, коли виробляється різна продукція або однакова продукція з різними параметрами, іноді помилково використовують метод приведення за нормативною трудомісткістю (у нормогодинах) та індекс продуктивності вираховують за формулою:

$$I_v = \frac{\sum t_{\text{н}} q_0}{T_0} : \frac{\sum t_{\text{н}} q_1}{T_1}.$$

Виходить, що за цією формулою порівнюється виробіток у нормогодинах за людиноgodину: у чисельнику продукція базового і аналізованого періоду визначена за нормативною трудомісткістю в діючих нормах, а в

знаменнику показується відроблений час в людиногодинах. А по суті, виявлено, наскільки змінилось виконання норм, і зовсім залишається не висвітленим вплив факторів, наприклад, підвищення рівня і ступеня механізації трудових процесів та вдосконалення технології і організації виробництва, що привели до зменшення норм часу.

Крім того, зазначений індекс приведення припускає неоднаковість q_0 та q_1 . Коли приведення робиться відносно різної продукції, втрачається порівняльність продукції.

Безумовно, припускається перекручення показників продуктивності праці, коли до чисельника включається трудомісткість робіт, що пов'язані із виправленням браку або не стосуються вироблення даної продукції. Щоб не припускати цієї помилки, перелік основних виробничих операцій, що входять до кожної калькульованої групи продукції, визначений галузевою «Інструкцією планування, обліку і калькуляції собівартості продукції поліграфічних підприємств».

Неповна оцінка продуктивності праці допускається також, коли на дільницях, де поруч з відрядними виконуються почасові роботи, розрахунки індексу продуктивності праці обмежують тільки відрядними роботами. Для того, щоб урахувати вплив факторів на скорочення трудомісткості основних робіт, оплачуваних почасово, слід виділяти окремо почасові роботи основних і допоміжних робітників. Роботу основних робітників-почасовиків слід обов'язково нормувати за встановленими нормо-завданнями і включати до трудомісткості для визначення всіх нормативних трудових затрат основних виробничих робітників на весь випуск продукції.

Щодо трудомісткості допоміжних робітників, то її слід виділяти окремо, щоб визначити вплив факторів, зв'язаних з поліпшенням обслуговування виробництва. Використання резервів в галузі допоміжних робіт можливе в результаті механізації та раціональної організації цих робіт, що приводить до зниження нормативів обслуговування, а також — в результаті підвищення кваліфікації допоміжних робітників та засвоєння передових форм і методів праці, що приводить до перевищення цих нормативів.

Математично вплив цих факторів можна визначати збільшенням питомої ваги часу основних виробничих робітників d_{op} , що вираховується як співвідношення відробленого часу основних робітників ΣT_{op} до всього відробленого часу основних T_{op} і допоміжних робітників $T_{др}$:

$$d_{op} = \frac{\Sigma T_{op}}{\Sigma(T_{op} + T_{др})};$$

Отже, вплив збільшення питомої ваги часу основних робітників можна визначити співвідношенням цих показників за даний і базовий періоди.

Рівень виробітку одного робітника за певний період збільшується не тільки залежно від трудомісткості, тобто питомих трудових затрат на одиницю продукції у людино-годинах, але і від використання режимного фонду робочого часу, тобто від кількості людино-годин, ефективно відроблених кожним робітником за певний період — місяць або рік — згідно з режимом роботи. Отже, там, де вимірювання робиться за трудомісткістю у людиногодинах, припускається неповна оцінка зростання продуктивності праці.

Для повної оцінки треба також порівняти ефективний робочий час у відроблених людиногодинах T_{ef} за даний період і за базовий та ввести це порівняння до індексу продуктивності праці за певний більший період.

Намічене програмою КПРС дальше скорочення робочого дня та збільшення тривалості тарифних відпусток трудящим зменшить річний режимний фонд робочого часу в годинах. Тим більшого значення набуває контроль за кращим використанням цього часу та збільшенням ефективно відробленого часу шляхом ліквідації втрат часу. Крім того, зменшення річного фонду компенсується зменшенням нормативної трудомісткості і підвищенням виконання норм шляхом піднесення кваліфікації робітників, оволодіння передовими методами праці та створення найкращих умов праці.

Відомо, що рівень продуктивності праці підприємства та галузі вимірюється на одного спискового працівника виробничо-промислового персоналу. Отже, індекс продуктивності праці всього персоналу зважає участь інженерно-технічних працівників, службовців та іншого пер-

соналу. Ефективність може бути досягнута в результаті механізації, раціональної організації роботи, поширення комуністичних форм праці цього персоналу і приводить до зменшення його кількості.

Математично вплив цих факторів на динаміку продуктивності праці можна визначати збільшенням питомої ваги всіх робітників d_p , що вираховується як співвідношення спискової кількості робітників P_c за певний період до спискової кількості всього персоналу Π_c за цей період:

$$d_p = P_c : \Pi_c .$$

В результаті підвищення технічного рівня підприємства та галузі можливе збільшення питомої ваги інженерно-технічних працівників. Ефективність такої структурної зміни персоналу буде забезпечена при умові, що рівень продуктивності праці одного працівника значно збільшиться.

Отже, загальний індекс продуктивності праці всіх працівників підприємства повинен виглядати так:

$$I_v = \frac{\sum t_{n0} q_1}{\sum t_{n1} q_1} \cdot \frac{K_{вн1}}{K_{вн0}} \cdot \frac{d_{op1}}{d_{op0}} \cdot \frac{T_{ef1}}{T_{ef0}} \cdot \frac{d_{p1}}{d_{p0}} .$$

ВИМІРЮВАННЯ ФАКТОРІВ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ЗА ТРУДОВИМ МЕТОДОМ

Аналіз досвіду застосування трудового методу для вимірювання рівня та динаміки продуктивності праці з одночасним вимірюванням впливу факторів показує, що треба: а) додержуватись порівнювальності продукції; б) використати матеріали технічного нормування на основі аналітичного методу обґрунтування перегляду норм і встановлення нових норм, а також — на основі аналізу виконання норм по елементах операції; в) збалансовувати економію часу по окремих операціях, що входять до процесу виготовлення даної продукції, та ефективний час роботи на кожному робочому місці.

З метою додержання порівнювальності продукції, слід зробити припущення, що номенклатура продукції базового періоду залишається незмінною. Таке припу-

136917
щення сприяє спрощенню розрахунків, бо номенклатура продукції базового періоду визначається за звітом минулого року і тому відома з усіма необхідними нам подробицями. А з точки зору достовірності ми одержуємо майже такий же математичний результат, як і при використанні для розрахунків порівнювальної номенклатури продукції майбутнього періоду. В той же час розрахунки цієї продукції за трудомісткістю базового періоду вимагають значно більшої розрахункової роботи.

Отже, перш за все, встановлюється можлива нормативна трудомісткість продукції базового періоду $\Sigma t_{н1} q_0$, тобто при номенклатурі, яка склалась за минулий час. Виходячи з відомої нам базової, тобто фактичної нормативної трудомісткості $\Sigma t_{н0} q_0$, віднімаємо економію часу в нормогодинах, яку намічено одержати в результаті організаційно-технічних заходів при наявній техніці, а саме: застосування більш досконалої технології та підвищення технологічності виробів; скорочення нормованих технологічних зупинок та норм технічних відходів; підвищення рівня та ступеня механізації окремих робіт на наявному устаткуванні (наприклад, переведення складних видів складання з ручного на машинне, механізація приправки на ротаційних машинах, модернізація ротаційних машин для друкування ілюстративної продукції); перегляд застарілих норм часу; поширення багатоверстатного обслуговування; ліквідація додаткових затрат часу через відхилення від нормальних умов роботи за виною підприємства.

Крім того, у такий самий спосіб вираховується економія часу за планом технічного розвитку підприємства від впровадження нової техніки.

Економія часу в годинах — E_r розраховується на обсяг виробництва, що буде охоплений організаційно-технічними заходами, з урахуванням строків їх впровадження. Наприклад, коли удосконалення намічається з 1 липня і діятиме півроку, то до економії часу до кінця року додається 50% ефективності. Отже,

$$\Sigma t_{н1} q_0 = \Sigma t_{н0} q_0 - E_r.$$

Можливе виконання норм $K_{вн}$ визначається за прогресивним процентом $K_{вн}$ або на основі аналізу вибіркових даних, одержаних методом технічного нормування. При цьому враховуються можливості підвищення квалі-

фікації робітників, засвоєння передових методів праці, ліквідації браку продукції та усунення непродуктивних затрат робочого часу. Потім проектується економія часу допоміжних робітників з урахуванням впливу факторів, що приводять до зниження норм обслуговування та дозволяють поліпшити виконання цих норм.

Вказані розрахунки вимірюють результати від мобілізації тих факторів, які впливають на збільшення погодинного виробітку одного робітника.

Щоб урахувати фактори, які впливають на поліп-

Таблиця 2

Баланс економії робочого часу (в годинах) на квартал

Назва показників	За звіт- ними да- ними ба- зового періоду	Економія в годи- нах	Можлива трудо- місткість	Індекс про- дуктив- ності праці
Основні робітники				
1. Трудомісткість фактич- ної продукції у нормо- годинах.	9070	1020	8050	1,127
2. Середній ступінь вико- нання норм часу	1,11	—	1,15	1,036
3. Трудомісткість фактич- ної продукції у люди- ногодинах	8170	1170	7000	
Допоміжні робітники				
4. Людиногодина для ви- роблення фактичної про- дукції	5210	1110	4100	
5. Загальна трудомісткість у людиногодинах	13380	2280	11100	
6. Питома вага основних робітників	0,611		0,63	1,031
7. Ефективний фонд у від- роблених людиногоди- нах на I спискового ро- бітника	446	9	455	1,02
8. Спискова кількість ро- бітників (5 : 7)	30		24,4	1,228

шення використання режимного фонду часу у людино-годинах, проводиться аналіз фактичного фонду $T_{\text{еф}0}$. На цій основі проектується заходи до скорочення невиходів на роботу та простоїв, що мали місце понад планові нормативи, визначається економія у людиногодинах залежно від окремих факторів та встановлюється можливий ефективний фонд на одного спискового робітника у відроблених людиногодинах, що не включає оплачувані простої, надурочні, ненормовані невиходи — $T_{\text{еф}1}$. У такий спосіб можна визначити ці показники на квартал і на рік.

Підсумки економії часу встановлюються балансовим методом. Наведемо приклад (див. табл. 2).

Приведені розрахунки показують можливість виконати обсяг виробництва базового періоду з меншою кількістю спискових робітників, при умові використання резервів та можливостей економії часу, запроектованих зазначеним трудовим методом.

Умовимось називати його аналітично-балансовим трудовим методом, оскільки результати зростання продуктивності праці розраховані на основі аналізу факторів та резервів економії часу, потім резерви збалансовані в розрізі кожного підрозділу (дільниці) за певний період.

Визначені аналітично-балансовим методом показники дають можливість вирахувати індекс можливого зростання продуктивності праці за формулами, в яких для порівнювальності взято продукцію базового періоду:

$$\frac{\sum t_{\text{п}0} q_0}{\sum t_{\text{п}1} q_0} = \frac{9070}{8050} = 1,127; \quad \frac{K_{\text{вн}1}}{K_{\text{вн}0}} = \frac{1,15}{1,11} = 1,036; \quad \frac{d_{\text{оп}1}}{d_{\text{оп}0}} =$$

$$= \frac{0,63}{0,611} = 1,031; \quad \frac{T_{\text{еф}1}}{T_{\text{еф}0}} = \frac{455}{446} = 1,02;$$

$$I_v = 1,127 \times 1,036 \times 1,031 \times 1,02 = 1,228.$$

Визначений індекс повністю відповідає зростанню продуктивності праці за виробітком на одного спискового робітника:

$$I_v = \frac{q_0}{P_{\text{с}1}} : \frac{q_0}{P_{\text{с}0}} = \frac{P_{\text{с}0}}{P_{\text{с}1}} = \frac{30}{24,4} = 1,228.$$

Резерв робочої сили (30—24,4) може бути реалізований шляхом додаткового випуску продукції при наявній

кількості робітників — 30. Цей додатковий випуск продукції при тій самій кількості працівників приведе до відносного збільшення продуктивності праці. Коли ж немає потреби у збільшенні випуску продукції резерв робітників повинен бути використаний на інших роботах.

Аналітично-балансовий трудовий метод, використаний для планування продуктивності праці на основі окремих факторів (певних заходів), дає можливість відокремити економію часу в межах кожного фактору для певної продукції та певної сукупності операцій і робочих місць. З цією метою порівнюють трудові затрати на виконання певної продукції до і після впровадження запланованих заходів. Наведемо приклад (див. табл. 3).

Таблиця 3

Відомості про вплив окремих факторів

Вироби	Трудомі- кість в люди- ногодинах у базовому пе- ріоді $t_0 q_0 = T_0$	Економія в людиногоди- нах E_T	Проектна тру- домісткість в людиногоди- нах $T_1 = T_0 - E_T$	В тому числі економія в людиногодинах по факторах		
				№ 1—мо- дерніз. устаткув.	№ 2 — удоскон. техно- логії	№ 3—по- ліпшення організ. праці
А	4220	—	4220	—	—440	440
Б	6580	1850	4730	710	250	890
В	2580	430	2150	220	—	210
Разом	13380	2280	11100	930	190	1540
Темп зро- стання			20,5 %	8,4%	1,7%	13,8%

Слід зазначити, що для виробу А (брошури в обгортці) вдосконалення технології, пов'язане з поліпшенням якості продукції, викликало додаткові затрати праці. Отже, така диференціація трудових затрат по факторах дозволяє робити розгорнутий аналіз резервів економії часу.

ПРО ВИМІРЮВАННЯ ВПЛИВУ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ

Відомо, що часто виникають утруднення з вимірюванням впливу поліпшення якості продукції на зростання продуктивності праці. Це приводить до того, що по цілій

низці заходів, які дають поліпшення якості продукції, не роблять кількісного вимірювання та обмежуються описом цього впливу.

Безумовно, якість продукції є невід'ємною передумовою ефективності праці. Якщо у боротьбі за продуктивність праці не звертають уваги на поліпшення якості продукції, то вироблена кількість не задовольняє якісних вимог. Тоді і показники продуктивності праці погіршуються. Зрозуміло, що ліквідація браку приводить до зростання продуктивності праці.

При вимірюванні слід відрізнити вплив на економію праці від усунення непоправного і поправного браку. Поправний брак вимагає додаткової праці на поправлення бракованої продукції. Отже, ефективність від ліквідації його може бути вимірювана економією праці, що витрачалась на поправлення. Брак непоправний зменшує кількість виробленої продукції, тому усунення такого браку приводить до збільшення випуску продукції при тих же самих затратах живої праці.

Поправлення браку вимагає в багатьох випадках також додаткових затрат зреченої праці — матеріалів, електроенергії, технологічного палива та ін. Ще більші втрати дає непоправний брак. Тому сумарна ефективність від заходів щодо ліквідації браку вимірюється за допомогою показників зниження собівартості продукції.

Буває, що продукція не забракована повністю, а прийнята як неповноцінна або нижчим сортом. Тоді вплив від усунення неповноцінності продукції вимірюють за вартісними показниками — збільшенням їх від оцінки продукції (в оптових цінах) як повноцінної.

Вартісними показниками вимірюється також поліпшення якості продукції, що визначається підвищенням її гатунку. Тим самим збільшується оцінка тої ж кількості продукції в оптових цінах певного артикулу. Такий підхід особливо необхідний для оцінки ефективності від впровадження нової техніки і технології, яке приводить до підвищення якості продукції. Іноді в таких випадках потрібні додаткові трудові затрати, наприклад, на введення у норми часу додаткових елементів для самоконтролю продукції. Але ці додаткові затрати компенсуються підвищенням оцінки продукції як вищого гатунку.

Це також стосується ефективності від підвищення надійності машин нової конструкції. Вплив факторів надійності під час їх експлуатації слід вимірювати в двох напрямках: зменшення зупинок машин в результаті усунення конструктивних неполадок, що дозволяє за один і той же відроблений час випустити більше продукції; зменшення технічних відходів в результаті поліпшення конструкції машин, що дозволяє дати більше повноцінної продукції при тих же самих не тільки трудових, але і матеріальних затратах.

Тоді, коли поліпшення якості продукції вимагає додаткових трудових затрат, треба підрахувати їх ефективність, виходячи з ліквідації браку на данному підприємстві та додаткового ефекту від споживання більш якісної продукції за межами підприємства. Щоб ці заходи були обов'язковими для підприємства, додаткові затрати треба включати в план затрат підприємства.

ПРО СПОЛУЧЕНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ВАРТІСНОГО І ТРУДОВОГО МЕТОДІВ

Вартісні показники повністю узагальнюють результати підвищення продуктивності праці — галузевої та по окремих підприємствах, — але вони не можуть без застосування складних розрахунків дати пряму відповідь на питання про вплив окремих факторів. Крім того, вартісні показники відбивають вплив таких факторів, як поширення кооперованого виготовлення продукції та зміна номенклатури продукції, що приводять до змін трудових затрат, незалежних від колективу підприємства та його підрозділів.

З метою вдосконалення методів планування промислового виробництва, науково-дослідний інститут Держекономради СРСР рекомендував, щоб єдині показники продуктивності праці по галузевому управлінню, раднаргоспу або міністерству і по промисловості республік та СРСР в цілому визначались виробітком товарної продукції (в порівнювальних оптових цінах) на одного працівника промислово-виробничого персоналу. Вартісні показники продуктивності праці на окремих підприємствах рекомендовано встановлювати на основі диференційованих по галузях промисловості показників виготовленої продукції. Для більшості галузей, в тому числі —

і поліграфічної, рекомендовано виходити з виробітку валової продукції, обчисленої за нормативною вартістю обробки.

У поліграфічній промисловості нормативна вартість обробки визначається оптовими цінами на продукцію поліграфічних підприємств, розрахованими за середньогалузевою собівартістю без вартості основної сировини (паперу, картону та палітурних тканин) з доданням певного проценту прибутків, встановленого у преїскуранті оптових цін.

Рекомендоване сполучення єдиних (наскрізних) показників для промисловості в цілому з диференційованими вартісними показниками для підприємств кожної галузі значно уточнює наслідки вимірювання продуктивності праці, але не забезпечує в повній мірі планування і облік продуктивності праці на основі конкретних факторів. Крім того, застосування показників нормативної собівартості обробки не позбавляє від необхідності відокремити вплив факторів економії живої праці, залежних (від колективу підприємства) і незалежних.

Щоб виявити вплив конкретних факторів економії часу, особливо — в галузі зниження трудомісткості продукції, важливо робити зіставлення затрат робочого часу на конкретну продукцію і узагальнення цих затрат. З цією метою доцільно застосувати аналітично-балансовий трудовий метод розрахунку можливої продуктивності праці, як це показано вище. Але трудовий метод не замінює вартісного методу. Навпаки, Сполучення вартісного методу з трудовим дає можливість пов'язати результати підприємства з галузевими і одночасно відокремити вплив зовнішніх факторів та виявити, як безпосередньо впливає на них робота підприємства та його підрозділів. Наприклад, розміщення та спеціалізація особливо зв'язані з державними заходами, але реалізація ефективності від їх впровадження залежить в певній мірі від зусиль колективу, бо вона зв'язана з його трудовими затратами та залежить від раціональної організації праці і виробництва.

Нижче наводимо приклад сполучення вартісного і трудового методів вимірювання продуктивності праці. Оцінка продукції за цим прикладом зроблена за нормативною вартістю обробки, що виключає вплив зміни питомої ваги кооперованих поставок (див. табл. 4).

Рівень та динаміка продуктивності праці промислового підприємства (або цеха)

Вироби	Оптова ціна в крб. р		Базовий період				Даний період					Індекс про- дуктивності праці	
			за трудовим методом		за вартісним методом		кіль- кість оди- ниць про- дукції q_1	за трудовим методом		за вартісним методом		трудо- вий $\frac{t_0 q_1}{T_1}$	вартіс- ний $\frac{pq_1}{T_1} : \frac{pq_0}{T_0}$
			затраче- но люди- ногодин T_0	питомі затрати на оди- ницю $t_0 = \frac{T_0}{q_0}$	продук- ція в оптових цінах $p q_0$	виробі- ток за людино- годину в крб. $\frac{pq_0}{T_0}$		трудо- місткість у людино- годинах T_1	за трудо- місткістю базового періоду $t_0 q_1$	продук- ція в опто- вих цінах $p q_1$	виробі- ток за людино- годину в крб. $\frac{pq_1}{T_1}$		
А	2,4	7500	9000	1,2	18000	2,0	8000	9600	9600	19200	2,0	1,0	1,0
Б	4,0	5000	10000	2,0	20000	2,0	6000	10000	12000	24000	2,4	1,2	1,2
В	1,0	20000	10000	0,5	20000	2,0	18000	10000	9000	18000	1,8	0,9	0,9
Г	1,5	—	—	—	—	—	5000	2500	—	7500	—	—	—
Разом для фіксова- ного складу продукції . . 29000					58000	2,0	—	29600	30600	61200	2,0	1,034	1,0
для перемін- ного складу продукції . . 29000					58000	2,0	—	32100		68700	2,14		1,07

Порівняння за вартісним методом в цілому по підприємству робиться для перемінного складу продукції, тобто для всієї номенклатури, враховуючи її зміни. Порівняння за трудовим методом охоплює тільки фіксований склад продукції, тобто порівняльні види продукції, що саме і забезпечує аналіз і планування за внутрішніми факторами.

За нашим прикладом виходить, що для окремих виробів продуктивність праці за вартісним і трудовим методом збігається, бо застосовано оцінки натуральної продукції за нормативною вартістю. Для фіксованого складу за вартісним методом індекс зменшується на 3,4%. Цей процент розриву вимірює вплив зміни питомої ваги окремих видів продукції (в даному разі — збільшення питомої ваги більш трудомісткого виробу Б).

Розрив між вартісними індексами для фіксованого та перемінного складу продукції складає 7%; він вимірює вплив зміни номенклатури продукції.

НОРМАТИВНИЙ МЕТОД ПЛАНУВАННЯ, ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ТРУДОВИХ ЗАТРАТ

Застосування вартісного методу у сполученні з аналітично-балансовим методом для вимірювання рівня та динаміки продуктивності праці і для визначення впливу окремих факторів має великі переваги. Воно, передусім, створює умови для планування, обліку і аналізу продуктивності праці за факторами.

Відомо, що головний недолік вживаних до цього часу методів вимірювання продуктивності праці при плануванні та обліку полягає в тому, що планові завдання встановлюються без точного урахування конкретних факторів продуктивності праці. Часто ефективність заходів, запланованих в оргтехплані підприємства, не враховується при визначенні планових завдань зростання продуктивності праці. А на багатьох підприємствах ефективність від оргтехзаходів зовсім не визначається. Такий підхід виключає будь-яке пов'язання плану з праці з оргтехпланом. При застосуванні аналітично-балансового трудового методу створюється можливість балансового пов'язання цих двох важливих розділів техпромфінплану підприємства.

Балансове пов'язання оргтехплану і плану з праці в техпромфінплані підприємства забезпечується самою методикою аналітично-балансового трудового методу вимірювання динаміки продуктивності праці, бо ця методика вимагає, передусім, вирахування економії часу від різних факторів (заходів) для визначення можливої структури трудомісткості продукції. Крім того, порівняння наслідків вартісного і трудового методів дозволить відокремити вплив зовнішніх факторів, як зміна продукції, що в оргтехплані підприємства не зазначається.

Одною з причин орієнтовного планування продуктивності праці є відсутність точного обліку цих факторів. Тому і звітні дані, складені сумарним методом, показують тільки загальні результати зростання продуктивності праці.

При сумарному плануванні і обліку продуктивності праці не виявляються всі резерви та можливості економії робочого часу. Ось чому на ряді підприємств завдання щодо продуктивності праці значно перевиконуються в той час, як спостерігаються неповне використання всіх резервів та великі втрати робочого часу.

Відсутність диференційованого по факторах обліку продуктивності праці зменшує можливість всебічної оцінки діяльності колективів підприємств. Іноді робиться неправильна оцінка, особливо при наявності невиявлених зовнішніх факторів. Недооцінюються досягнення, які слід використати для обміну досвідом та підтягування відстаючих, та ці досягнення, не відокремлені від недоліків, перекривають їх.

Техніко-економічний аналіз виробничо-господарської діяльності кожного підприємства є складовою частиною планової роботи. Аналіз трудових затрат та виявлення можливого зростання продуктивності праці по факторах у пов'язанні з техніко-економічним плануванням доцільно проводити:

1. Напередодні розробки плану з праці та розрахунків планового фонду заробітної плати, щоб спланувати конкретні заходи щодо забезпечення зростання продуктивності праці у більшій мірі, ніж зростання середньої зарплати на плановий період. Основою для цього можуть служити звітні відомості третього кварталу — для річного плану, а для квартальних планів — дані за минулий місяць.

2. В середині року — для перевірки виконання планових завдань, соціалістичних зобов'язань і колективних договорів.

До цієї роботи залучається актив робітників, інженерно-технічних працівників та службовців. Всю роботу доцільно проводити за участю первинних організацій профспілки і науково-технічного товариства шляхом громадських оглядів організації праці на робочих місцях. Результати громадського огляду та конкретні організаційно-технічні пропозиції обговорюються на постійних виробничих нарадах і враховуються в процесі розробки балансів економії часу. Організаційно-технічні заходи, які потребують для свого здійснення тривалого часу, включаються до техпромфінплану та колективного договору на майбутній рік.

Періодичний аналіз доповнюється повсякденним аналізом і контролем за використанням робочого часу і фонду заробітної плати. Сам по собі облік трудових затрат повинен бути диференційований за підрозділами підприємства, аж до кожного робочого місця. Сумарне порівняння звітних даних з планом за значний період приводить до запізненого виявлення впливу факторів: недолік був у січні, завдав втрат, а виявили його вплив після складення звіту за січень, тільки у лютому.

В економічній літературі та в практиці провідних підприємств відомий нормативний метод планування та обліку вартісних затрат на виробництво продукції. Основний принцип нормативного методу (— в тому, що фактична собівартість виготовлення певної продукції визначається як нормативні затрати $\pm$ відхилення від норми. Можна цей метод застосувати і для обліку трудових затрат. Трудовий метод, що в його основі лежить нормування робочого часу, дає всі можливості для такого повсякденного аналізу виробничих резервів.

Нормативний облік трудових затрат і заробітної плати дозволяє не тільки оперативно виявляти відхилення від нормативів в момент їх виникнення, але і робити необхідні групування звітних даних за підрозділами підприємства і факторами.

Більш повно принципи нормативного обліку трудових затрат викладені автором у підручнику: «Техническое нормирование труда в полиграфической промышленности», «Искусство», М., 1961, стор. 277—280.

**ВИМІРЮВАННЯ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ПІДВИЩЕННЯМ
ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ТА ЗАРПЛАТИ, ЗНИЖЕННЯМ
СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ І ЗРОСТАННЯМ НАГРОМАДЖЕНЬ**

Підвищення продуктивності суспільної праці слід пов'язувати з економією не лише живої, але і зреченої праці. У виробничій практиці це означає, що кожен працівник, добиваючись економії живої праці, одночасно дбає про економне витрачання матеріальних і фінансових ресурсів. Для вимірювання ефективності суспільної праці показники продуктивності живої праці доповнюються показниками зниження собівартості продукції та зростання внутрішньо-виробничих нагромаджень.

Правильне визначення показників продуктивності праці та їх пов'язання з показниками, зазначеними в попередньому реченні, сприятиме здійсненню вказівки ХХІІ з'їзду КПРС: «Зниження собівартості продукції та поліпшення її якості, ощадливість та економія в усьому, підвищення рентабельності та зростання соціалістичних нагромаджень повинні стати законом діяльності кожного радянського підприємства».

Вартість товарної продукції Π складається з її собівартості C , яка включає затрати на вживані засоби виробництва ΦB і на оплату праці $З$, та чистого доходу ЧД . Отже, $\Pi = (\Phi B + З) + \text{ЧД}$.

Відомо, що при тій самій вартості продукції в оптових цінах чим нижче собівартість $\Phi B + З$, тим більше чистий дохід (нагромадження) — ЧД .

Зважаючи на те, що обсяг продукції змінюється, порівняння собівартості до базового періоду робиться у питомих затратах (S на 1 крб. товарної продукції в оптових цінах:

$$S = \frac{\Phi B + З}{\Pi}.$$

Отже, чим менше ці питомі затрати, тим нижче собівартість продукції, тим вище її рентабельність R , яка визначається таким співвідношенням:

$$R = \frac{\text{ЧД}}{\Phi B + З}.$$

Боротьба за економію суспільної праці вимагає заходів до зниження питомих затрат $\frac{\Phi B}{\Pi}$ та живої (оплачуваної) праці $\frac{3}{\Pi}$. Економія зречовленої праці забезпечується в результаті зусиль всіх працівників в процесі застосування живої праці.

Економія живої праці може дати зниження собівартості продукції при умові, коли зростання продуктивності праці випереджує ріст середньої зарплати на одного працівника. Тоді збільшення випуску продукції досягається при менших затратах праці і перевершує зростання фонду зарплати. Покажемо це на прикладі (див. табл. 5).

Таблиця 5

Показники зростання продуктивності праці і середньої заробітної плати на одного працівника

Назва показників	Базовий період	Звітний період	Зміни у %	
			більше	менше
1. Продукція в оптових цінах — тис. крб.	1975	2126	7,7 %	
2. Виробіток на 1 спискового — працівника — крб. за рік	1925	2031	5,5 %	
3. Середній заробіток 1 спискового працівника — крб. за рік	980	999	2,0 %	
4. Затрати заробітної плати на 1 крб. продукції — у копійках	50,9	49,2	—	3,4 %

Зростання продуктивності суспільної праці, що визначається економією живої і зречовленої праці, приводить до зменшення середньогалузевої вартості однакової продукції. Це створює передумови для зниження оптових цін та номіналів на друковану продукцію.